

Στὰ δέντρα πάνω τούς άνθούς και στη δεξή ψυχή μου
Λίγο από την άγνότη σου, πού σὺ φρεγγαβολούσες,

Μὰ τώρα πιά πού στείρεψες, ζωή καμιά δὲ μένει...
"Αχ, στὰ φτωχὰ τὰ δέντρα μας κιντρίνισαν τὰ φύλλα,
Και στὴν καρδιά μου μένει πιά, παρχίζει νὰ πεθαίνει,
Κάτι ἀπὸ μπόρως πέαρσμα, τοῦ σύννεφου μαβρίλα..

ΑΝΤΡΕΑΣ ΛΟΪΖΟΣ

ΜΠΡΟΥΣΣΟΣ

Πολὺ πρὶν πλησιάσεις τὸ Κρουονέρι, φαίνεται ἀν-
τίκρου καθαρὰ ἢ γραμμὴ τοῦ δρόμου πού εἶχε ἀρχί-
σει στὴν πλαγιά τοῦ βουνοῦ ὁ Τρικούπης, και περιπυ
τελιώσει, ἀπὸ τὴ Νάφλαχτο ὡς στὸ Μεσολόγγι. Με-
τά τὸ θάνατό του σταμάτησε ἢ κατασκευὴ στὸ τε-
λεφταῖο κομμάτι, τὸ κομμάτι τῆς Κακῆς Σκάλας πού
λένε· ἔτσι ἔμεινε ἀκαρπὴ ἢ δαπάνη τόσοσ θησαυροῦ.
Γιατὶ ὁ Ντεληγιάνης κήρυξε πολιτικὴ δικὴ του μιά-
πολὺ ἀπλή, δηλαδὴ νὰ κάνει ὅτι ἀντίθετο πρὸς τὰ ἔρ-
γζ τοῦ Τρικούπης. Συνεπὰ μὲ τέτια ἀρχή, καλοσύνη
του πάλι πού δὲ δαπάνησε ἄλλο τόσο χεῖμα γιὰ νὰ
ξεκάνει και τὰ κομμάτια τὰ ἀποτελειωμένα.

Ὁ Ντεληγιάνης στάθηκε ἕνα ἀπὸ τὰ τόσα ἀλλόκο-
τα φαινόμενα τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς ἱστορίας.
Κούφος ἄνθρωπος, κινικότατος, μωρόλογος, αἴτιος
διὸ ἔλειπνάν πολέμων, γελοῖος μάλιστα — και τὸ
γελοῖο λένε σκοτώνει — ἔγινε στὸ φαινόμενο τὸ χα-
δεμένο παιδί τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ και τέλιωσε τὸ στά-
διό του στὸν κολοφώνα τῆς ἐπιρροῆς του, ἐνὼ ὁ Τρι-
κούπης, ἀντρες μὲ τόσα τόσα ὑπέροχα προτερήματα,
πού ἔσωσε και τὸ κράτος ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα στρατιω-
τικῆς ἥττας, πέθανε ξενιτεμένος, και ἀπόρητος ἀ-
κόμα τῆς πατρίδας του και ἄς τὴν εἶχε δοξάσει και
ἐνεργετήσει. Ἀλλὰ κατὰ τὴν παροιμία, ἢ ἀχαριστία
δὲ θάρτηκε μαζί μὲ τὸν Κολόμπο. Ὁ λόγος εἶταν πὼς
ὁ Τρικούπης εἶχε ἀναχαιτίσει κάπως τὸ φαβλοκρατι-
σμοῦ τῆς ἐποχῆς του, και τοῦ φαβλοκρατισμοῦ τὸ μί-
σος εἶναι καταχθόνιο λεβέτι ἀένωο, πού τὸ σφοφαν-
τικό του μόλυσμα λίγο λίγο χαλίζει τῶν ἀτιλοχῶν ἀν-
θρώπων τὸ νοῦ και τούς πνίγει κάθε ἐβγενικό αἰ-
σθημα. Γιὰ τοῦτο Fortitur calumniari, ἔλεγαν
οἱ Λατῖνοι, semper aliquid manet. Στὰ
πολιτικά τέτιο μῖσος πρὸς ἕναν ἄντρα παίρνει πάντα
μοσφὴ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸν ἀντίπαλο, ἀν και ἀ-
νάξιο λόγοι· ἔτσι και τοῦ Ντεληγιάνη ἢ ἐπιρροὴ ἀ-
ληθινὴ πηγὴ τῆς εἶχε τὸν ἀντιπρुकουισμό, ζωντανὸ
φκίνεται ἀκόμα και ὅταν εἶτανε νὰ στηθεῖ τὸ ἀγαλμά
του μπροστὰ στὴ Βουλὴ(1).

Τὸ Κρουονέρι, τὸ σημερινὸ ἀραξοδόλι τοῦ Μεσο-
λογγιοῦ, δὲν εἶναι φυσικό λιμάνι, παρὰ σὲ μιά και-
πύλη τῆς ἀκρογιαλιᾶς προστέθηκε ἕνας χτιστός βρά-
χιονας, ὅπου πίσωθὲ του μαρῖνες και βάρκες φιλά-

(1) Περίεργο πρᾶμα ἔκανε ὁ Τρικούπης ὅταν ἔδωκε με-
γάλο ποῦρο στὸ φιλόλογο Κόμπιετ (ἢ Κοβήτον κατὰ τὸν
Κόντο), γιατί ὁ Κόμπιετ μέσα στις Varias Lectiones μᾶς
χλεβάζει λέγοντας Graeculorum nepotes qui Graeciam
pncis. Τῶν Γραικίων οἱ ἀπόγονοι πού τώρα κατοικοῦν
τὴν incolant Ἑλλάδα. Ἀφθ ἐννοεῖται ὁ Τρικούπης δὲν τὸ
ἔξερε τὸ ἔξερε ὅμως ὁ Κόντος, ὅσῶσο τὸ σάπασε, γιατί
τότες κυριώτερὴ του δουλιὰ εἶταν ὁ προσηλοτισμὸς τῆς Κο-
βετολατρίας.

γονται ἀπὸ τὰ κύματα και τὸν ἀνεμο τοῦ Κορινθια-
κοῦ. Τὸ βαπόρι δὲν προχωρεῖ ὡς ἐκεῖ, παρὰ ἀγκυρο-
βολαίει ὄξω, μπροστὰ σὲ ἕνα μεγαλόπρεπο τοπικό Ἑλ-
ληνικό βράχο, ἀδεντρο ἀλλὰ πού στέκει ὄρθιος σὰ
στιβαρὸς γίγας φρουρός· Ἀρχικά ἢ ἰδέα εἶτανε νὰ
ἀνοιχτεῖ ἀβλὸς διάμεσα τῆς Λιμνοθάλασσας ὄστε νὰ
προχωροῦνε βαπόρια ὡς σιμὰ στὸ Μεσολόγγι. Μὰ τὸ
σχέδιο ἀπὸ ναβάγησε ἔνεκα ἢ δυσανάλογη δαπάνη
και ἀντικαταστάθηκε μὲ τὸ σημερινὸ βραχίονα. Τὴν
ἀνεπαρκεία του ἀπὸ τοὺς πρώτους τὴ δοκίμασε ὁ Τρι-
κούπης ὁ ἴδιος, γιατί, ὅταν πῆγε νὰν τὸν ἐπιθεωρή-
σει, ἀδυνατώντας ἀπὸ τὴν τρικυμία νὰ ζυγώσει βάρ-
κα, ἔμεινε θαλασσοδαρμένος πέντε ὄρες μέσα στὸ βρ-
πόρι.

Πρώτη μου δουλιὰ στὸ Μεσολόγγι εἶτανε νὰ ἐπι-
σκεφτῶ τὸ Ἡρώο, ὅπου ἔστεκε ἄλλοτες τὸ κάστρο,
ὁ φράχτης ὅπως τὸν εἶπε ὁ Ἱμπραίμης, και νὰ ἀνα-
πολήσω τὴν ξακουστὴ πολιορκία μὲ τὸ τραγικό τῆς
τέλος, τραγικό ἀλλὰ πού στάθηκε, ὅπως τῆς Χιὸς ἢ
σφαγὴ, σωτηρία μὲ τὸ νὰ ξαναζῦπνησε τὴ συμπα-
θεα τοῦ πολιτισμένου κόσμου φὰ μιά στιγμὴ ὅταν
στ' Ἀνάπλι, τὴν πρωτέβουσα, ἔξινε ἀφάνταστη πο-
λιτικὴ ἀτιμία. Ἀφτὴ και πῆρε τὸ κάστρο, ὄχι τὰ ἄρ-
ματα τῶν Φελάχων.

Ἀπὸ τὸ παλιὸ χτίριο δὲ φαίνεται νὰ διτηρήθηκε
τίποτα γνήσιο, ἔξὸν ἕνα κοματάκι μὲ ἕνα κανόνι, ὁ
προμαχῶνας τοῦ Φραγκλίνου νομίζω, ὡς εἶδος δειγ-
μα ἐμπορικοῦ ταξιδιῶτη. Πιὸς εἶχε τὴ φωτεινὴ ἰδέα
νὰ καταδαφίσει τὸ ἱστορικό κάστρο δὲν ἔμπαθα. Τὸ συ-
νεπῆρε φωντάζουμαι και ἀπὸ ὁ θανταλισμός, ὅπως
τῆς Ἀκρόπολης τὸν πύργο και τόσα ἄλλα ἔθνικα κει-
μήλια. Δὲν πᾶει πολὺς καιρὸς πού ἔτσι γκρεμίστηκε
και τὸ δυτικὸ κάστρο τῆς Χαλκίδας, ἕνα ἀπὸ τὰ ὡ-
ραιότερα τοῦ μεσαιῶνα, ἀπὸ γιὰ νὰ ἀνοιχτεῖ ὁ πορθ-
μὸς, σὰ νὰ μὴ μποροῦσε νὰ ἀνοιχτεῖ κόποντας ἀπὸ
τὴν ἀνατολικὴ παραλία· δὲ θᾶξε χάσει δὰ τίποτα σπι-
τιζ και ξενοδοχεῖα ἢ καφεζυθεσπιατόρια. Στὰ 1915
μάλιστα, ὅταν πέρασα ἀπὸ τὴ Χαλκίδα, εἶχε προχω-
ρήσει ἀνεπαρόρθητα ἢ καταστροφὴ και τὸ ἀνατο-
λικὸ κάστρο, ἀφτὴ τὴ φορὰ γιὰ νὰ χτιστεῖ μὲ τὸ
ὄλικό του ἕνας στρατώνας. Ἐτσι πῆγε και τὸ Χλι-
μοῦτσι τοῦ Μοριά, πού, ὅπως διάβασα κάπου, εἶταν
ὄχι ἕνα ἀπὸ τὰ ὡραιότερα, παρὰ τὸ ὡραιότερο κά-
στρο τοῦ κόσμου. Λένε πὼς ἀπὸ τὸ κατὰστρεψε ὁ
Ἱμπραίμης, μὰ πὼς δὲν ἐννοῶ, ἀφοῦ τὸ πῆρε χωρὶς
πόλεμο· πιθανότερος μοῦ φαίνεται κ' ἀφτὸς δικὸς
μας θανταλισμὸς.

Ἐνας ἄλλος φρικτὸς θανταλισμὸς ἔγινε μέσα στὸ
Ἡρώο. Γιατὶ ἐκεῖ ἀνάμεσα σὲ ἄλλα μνημεῖα ἴσης ἀ-
ξίας μὲ μερικὰ τῆς Ἀθήνας ἔστεκε και τὸ μνημεῖο
τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, τὸ ἔξοχο καλλιτέγνημα τοῦ
Δαβίδ. Τὸ ἱστορικό του τὸ δίνει μὲ διεξοδικὰ καθέ-
καστα ἕνα ἀδέσποτο Ἀγγλικὸ διβλίο πού, νομίζω,
ἔχει τίτλο Paris during the Commune (Τὸ Πα-
ρίσι στὴν ἐποχὴ τῆς Κομμουνίας). Ὁ Δαβίδ πολὺν
καιρὸ λογάριζε τοῦ Μπότσαρη τὸ μνημεῖο χωρὶς νὰ
βρίσκει πρότυπὸ ἀξιο νὰ παραστήσει τὴν Ἑλλάδα.
Πὼς τέλος τὸ βρῆκε, ἕνα κοπελοῦδι χαριτωμένο, μέ-
σα στὰ σοκάκια τοῦ Παρισιοῦ εἶναι πολὺ ρομαντικό
ἐπιπέδιδο, μὰ δὲ θυμᾶμαι ἀρκετὰ καλά τὰ καθέκα-
στα ὄστε νὰ σᾶς τὰ δηγηθῶ ἴσως ἄλλη φορὰ, ἕνα
ξαναπετόχω τὸ διβλίο. Ἀφοῦ ἔγινε και στηθηκε τὸ

μνημείο, που το είχε αγαπήσει όχι μοναχά ως αξιοτεχνήμα του ή ως σύμβολο της Ελλάδας παρά και ως εικόνα της αγαπημένης του, θέλησε ο καλλιτέχνης να περιηγηθεί την Ελλάδα και να ξεναγαρεί το έργο του, με φίλοι του, που έτυχε ναν το δούν, προσπάθησαν ναν τον αποτρέψουν λέγοντάς του πως τον περιμένει βαθιά λύπη. Και αληθινά, άμα το είδε, παράτησε άμέσως το ταξίδι του και γύρισε πίσω στον τόπο του με καρδιά κατασπαραγμένη. Γιατί το θρήκε σακτεμένο από αρχιβανάλους που διασκέδαζαν βάζοντάς το στο σημάδι. Τώρα μπαλωμένο αξιοσημείωτα στέκεται μέσα στο Εθνολογικό Μουσείο, άπου άν καιιά μέρα το ήφκολόφλεχτο έζει ήλικό πιάσει φοιτιά, θα άποσβεστωθεί ή άγαπημένη του Δαβίδ, και έτσι θα τελιώσει με τριαστή τραγική κώδυρα ή ρομαντική της ιστορία.

Θυμάμαι ένα επεισόδιο που έτυχε στα γυμνασιακά μου χρόνια, όταν μερικά παιδιά της τετάρτης πήγαμε να δούμε την Ακρόπολη. Το ανάγλυφο της Αφτερης Νίκης ήταν τότες μέσα στο ναό, άκοιμισμένο σε ένα του τοίχου και άφισμένο στο έλεος του Κυρίου. Ένώ το παρατηρούσαμε, ένας μας, που δεν ξέρω πως του μπήκε άξαφνα μέσα ό σατανάς της καταστροφής, σήκωσε το ραβδί του και έδωσε της Νίκης κατάστηθα μια δυνατή ξιφιά. Μια όμόφωνη κραγγή βγήκε από τα στήθια μας. «Μωρέ τί κάνεις;» και έπειτα κατατρομαγμένοι φύγαμε βιαστικά και γίναμε άφαντοι.

Ένα κομικό παράδειγμα βανταλισμού βλέπεις στο

Γυλάτι των Πατησίων (που οι Κασιδιάρητοι τόκανον Πατησίων, καθώς και των Λιόσιων). Έκει βρίσκεται ένα άθωο μνημείο ενός Καραγιάνη με το πρόσωπό του άνάγλυφα ακατομένο άπάνω σε μαρμαρθνα στήλη μέσα σε περίβολο από πέτρινα κυκλιδατά άγκωνάρια. Μερικά τους τώρα λείπουν: ένα άλλο έχει για την ώρα μεταφερθεί λίγο διάστημα προς τα κάτω, ταξιδέβοντας προς κάποιο μέρος της γειτονιάς, όπου ύποδέτο προορίζεται σκαλοπάτι. «Όστε ή καταστροφή σα να γίνεται μεθοδικά. Έπειτα για να θεατρωσει τον κυνισμό του ό ρημαχτής, με μια σφενονιά κατά πρόσωπο του Καραγιάνη του κουτσούρεψε τη μύτη, το πιο έκφραστικό του μέρος. Γιατί οι μύτες αιώνια βρίσκονται ενδιωγμώ, όπως σε άλλους άπολίτιστους τόπους, έτσι και εδώ(2).

Ό έμφυτος άφτός βανταλισμός δεν είναι πάντα χροαχτηριστικό του λαού, που καταστρέφει λιανικώς συχνά είναι και των μορφωμένων. Άφτοι βανταλίζουμε χοντρικώς, πολυειδώς και πολυτροπώς. Η καταστροφή της έθνηκής γλώσσας π. χ. είναι είδος χοντρικός βανταλισμός των μορφωμένων.

(Συνέχεια)

ΑΛΕΞ. ΠΑΛΗΣ

(2) Τη χειρότερη κατάση την έπαθαν των ειδώλων οι μύτες από τους χροισιανούς. Το ίδιο έγινε και στην Αμερική από θρησκευτικό ζήλο, όπως λέει ό Belts (ό φυσιοδίφης στη Νικαράγουα σελ. 167).

ΨΥΧΑΡΗΣ

ΤΑ ΔΥΟ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΑ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

-13-

Άποψε δε θέλω για τίποτα και για κανέναν να σου μιλήσω. Δε θέλω, άλλα όνόματα με της αγάπης μας τόνομα το ίερό, να βάλω πλάγι πλάγι. Τι μάς μέλει έμάς για όλους και για όλα; «Όταν όλοι τους άφτοι άνεθούνε στο βουνό μας, στο ύψος όπου φτάσαμε μεις, του κημιού και της αγάπης, τότες μονάχα μπορεί να φροντίσουμε και για τη γνώμη τη δική τους. Για την ώρα όμως, περιφρανέβουμαι οά συλλογιούμαι πως ποτέ μου δε θα είχα το θάρρος έγώ να φερθώ καθώς φερθήκανε άφτοι — και πως τάποδειξα κιόλας, άφου θα μου έφτανε, μια λέξη να πώ, για να τους κάμω κακό περισσότερο απ' όσο μου κάμανε ποτέ τους. Κι όμως ό λόγος άφτός από το στόμα μου δε θα βγή. Ξαίρω έγώ δικά τους, που είναι φρέκη και ντροπή. Ξαίρω του Δημητράκη τα ιστορικά και σσπαίνω.

Άχ! πές μου το, αλήθεια είναι που θυμάσαι, που θυμάσαι τις μέρες μας εκείνες τις πανάγαστες, που τόσο τόσο γλήγορα περάσανε, και τον ούρανό μας και τα πέφκα μας με την κούνια μου στα κλαριά τους κρεμασμένη, και τα όνειρατά μας, κι όλη μας την αγάπη την παράφρονη και τη γλυκειά μας; Ναι, λατρεμένη μου, θυμάσαι και σε βνομονώ. Είναι ή καλοσύνη σου άπέραντη. Πώς μπορεί να μη σε λατρώω;

Το ξαίρεις, Κωστή μου; Είναι σαββατόβραδο άποψε. Σάββατο βράδι πρωτανταζμωθήκαμε. Μια δεφτέρρα καταλάβαμε πως αγαπιούμαστε. Η δεφτέρρα κοντέβει και διές πέφτει μεθάβριο τον ίδιο μήνα, ένζς χρόνος σωστός πέρασε από τότες. Και σήμερα οάν και τότες στο άσωτο φός της φεγγαρογιωμισιάς, πλέχονγε τα ούρανια, πλέχει κ' ή γής. Η δεφτέρρα που έρχεται, άνω κάτω πάλε θα με κάμη, που θα θυμούμαι και που θα μου φαίνεται πως όλα μας θα τα ξανακούω, θα τα ξαναβλέπω, θα τα ξαναζώ.

Είμαι άποψε άφαντισμένη, όλότελα. Τις μέρες άφτες άβγάτιζε ή θέρημη και πήγαινε. «Όρα την ώρα μου τρώει τη δύναμή μου. Νιώθω το θάνατο που σιμάνει, Κωστή, και οάν το συλλογιούμαι πως παιδίνω, δίχως να σε ξαναδιώ, τόσο φοβερά πονώ κι άπελπίζουμαι, που με κάνει και φονιάζω.

Καλή νύχτα. Πάω να κοιμηθώ, γιατί δεν μπορεί πιά μου. Ξανάρχισα πάλε κάτι να παίρνω κάθε βράδι για να κοιμούμαι. Κ' έτσι έχω μερικές ώρες ήσυχία. Έλα, έλα μου έσύ, να με βρής στόνειρό μου. Φανερώσου και στον ύπνο μου μέσα, έσύ που θεότερελα σε φονιάζω. Έλα. Σε θέλω. Έλα κι άρησε το θάνατο να με πάρη, σταχέλλια σου ξερηχημένη.